

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI TABIAT FENOMENLARIGA OID FRAZEOLOGIZMLARNI QIYOSIY TADQIQI

Musurmonova Nilufar Otabek qizi

Annotatsiya: *Til har bir xalqning madaniyati va mentalitetini aks ettiruvchi asosiy vositalardan biridir. Frazeologizmlar esa xalqning tarixiy tajribasi, dunyoqarashi va turmush tarzini o'zida mujassam etadi. Tabiat fenomenlariga oid frazeologik birliklar ikki til va madaniyat o'rtasidagi farqlarni aniqlashda muhim manba hisoblanadi. Ushbu maqola o'zbek va ingliz tillarida tabiat fenomenlari bilan bog'liq frazeologizmlarni lingvistik va madaniy nuqtai nazardan qiyosiy tahlil qilishga bag'ishlangan.*

Key words: (*Tabiat iborolari , frazeologik birliklar , qiyosiy lingvistika , frazeologik birliklar , tabiat obrazlari , tilshunoslik , tilning xususiyatlari , xalqning dunyoqarashi*).

Tabiat hodisalari har bir tilda turlicha aks etadi. O'zbek tilida bu hodisalar ko'pincha insonning ruhiy holati yoki xatti-harakatlari bilan bog'lanadi. Masalan, "tog'dek yurak" iborasi insonning matonatini ifodalashda ishlatiladi. Bu yerda "tog" obrazining ulug'vorligi va barqarorligi asosiy mazmun sifatida ajralib turadi. Yana bir misol: "ko'zni ochib-yumguncha" iborasi vaqtning juda qisqaligini ta'riflaydi. Bu kabi frazeologik birliklar xalqning tabiat bilan uyg'un yashashidan kelib chiqadi.

Ingliz tilida esa tabiat hodisalari frazeologizmlarda ko'pincha voqealar va jarayonlarni ifodalash uchun ishlatiladi. Misol uchun, "it is raining cats and dogs" iborasi kuchli yomg'ir yog'ishini bildiradi. Ushbu iboraning kelib chiqishi haqida aniq ma'lumot yo'q, ammo bu metafora kuchli ifodaviy xarakterga ega. Shuningdek, "calm before the storm" iborasi kutilayotgan qiyinchiliklar yoki muammolar oldidan yuzaga kelgan tinchlikni tasvirlaydi. Bu ibora ingliz tilida ko'p hollarda tashqi va ichki holatlarni ta'riflashda ishlatiladi.

O'zbek va ingliz tillaridagi frazeologik birliklarning qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, ikkala til ham tabiat fenomenlarini o'ziga xos usulda aks ettiradi. O'zbek tilida frazeologizmlar ko'pincha milliy madaniyat va an'analarga asoslanadi. Masalan, "qor yog'ganday jim bo'ldi" iborasi sukunatni tasvirlashda ishlatiladi. Ingliz tilida esa bunday iboralar ko'proq voqealarni kuzatish va tahlil qilish bilan bog'liq. Masalan, "to weather the storm" iborasi qiyinchiliklarni yengib o'tishni anglatadi.

Mana, o'zbek va ingliz tillaridagi tabiat fenomenlariga oid frazeologizmlarni kengroq tushuntirish:

O'zbek tilidan misollar va tushuntirishlar:

1. "Suvga tushgan mushukday"

● Ma'nosi: Kishi juda qayg'uli, tushkun holatda yoki noqulay ahvolda.

● Tushuntirish: Mushuk suvdan qochadigan hayvon sifatida tanilgan. U suvga tushganida chorasiz va ojiz bo'lib qoladi. Bu frazeologizm insonning noqulaylikni boshdan kechirayotganini obrazli ifodalaydi.

2. "Olov bo'lib yonmoq"

● Ma'nosi: Katta hayajon, ishtiyoq yoki kuchli his-tuyg'ularni ifodalaydi.

● Tushuntirish: Olov o'zining issiqligi va yorqinligi bilan diqqatni tortadi. Bu ibora insonning kuchli his-tuyg'ulari tashqariga yorqin va sezilarli ravishda chiqishini anglatadi.

3. "Soyadek ergashmoq"

● Ma'nosi: Bir kishiga to'liq sodiq bo'lish yoki uning ortidan doimiy ravishda yurish.

● Tushuntirish: Soya har doim odam bilan birga bo'ladi. Bu ibora insonning birovga yaqinligini va uning izidan qolmasligini ramziy ma'noda aks ettiradi.

4. "Qor yog'ib, muz qotganday"

● Ma'nosi: Atrofda yoki vaziyatda sokinlik va osoyishtalik hukm surayotgan holat.

● Tushuntirish: Qor va muz tabiatan tinchlik va osoyishtalikni ifodalaydi. Bu ibora noqulay vaziyatdan keyingi sokinlikni tasvirlaydi.

5. "Shamolday g'oyib bo'lmoq"

● Ma'nosi: Tezlik bilan yo'qolib qolishni ifodalaydi.

● Tushuntirish: Shamol juda tez harakatlanadi va ko'zga ko'rinmaydi. Bu ibora insonning bir zumda ketib qolishini tasvirlash uchun ishlatiladi.

Ingliz tilidan misollar va tushuntirishlar:

1. "In the eye of the storm"

● Ma'nosi: Murakkab va xavfli vaziyatning markazida bo'lish.

● Tushuntirish: Bo'ronning markazi (eye of the storm) odatda nisbatan sokin bo'ladi, lekin atrofida katta vayronkorlik yuz beradi. Bu ibora insonning qiyinchiliklar orasidagi nisbiy osoyishtalikni boshdan kechirayotganini anglatadi.

2. "Under the weather"

● Ma'nosi: O'zini yaxshi his qilmaslik, kasal bo'lish.

● Tushuntirish: Dastlab dengizchilardan kelib chiqqan bu ibora, yomon ob-havoning dengizda harakatga salbiy ta'sirini ifoda qilgan. Endi esa, insonning o'zini noqulay his qilishi bilan bog'liq holda ishlatiladi.

3. "Break the ice"

● Ma'nosi: Suhbatni yoki muloqotni boshlash, noqulaylikni yo'qotish.

● Tushuntirish: Muz bilan qoplangan daryoni ochish uchun uni sindirish kerak bo'lganidek, insonlar orasidagi noqulaylikni yo'qotish ham aloqalarni o'rnatishga yordam beradi.

4. "As cool as a cucumber"

● Ma'nosi: Juda xotirjam yoki asabiy holatga berilmaslik.

● Tushuntirish: Bodring sovuq va shinam sharoitda saqlansa, doimo salqin bo'ladi. Bu ibora insonning eng murakkab vaziyatlarda ham osoyishtalikni saqlay olishini ifodalaydi.

5. "A storm is brewing"

● Ma'nosi: Muammolar yaqinlashayotganini sezish yoki kutilayotgan katta mojaro.

● Tushuntirish: Bo'ronning boshlanishidan oldin havo quyuq va bezovta bo'la boshlaydi. Bu ibora kutilayotgan muammolar haqida ogohlantirish uchun ishlatiladi.

● O'zbek tilidagi frazeologizmlar ko'pincha xalqning tabiat va hayotga bo'lgan hissiy munosabatlarini ifodalaydi. Masalan, "soyadek ergashmoq" insonning yaqinlik va sodiqligini, "qor yog'ib, muz qotganday" esa tinchlik va osoyishtalikni anglatadi.

● Ingliz tilidagi frazeologizmlar esa ko'pincha voqealarni tashqi ko'rinish yoki jarayonlar orqali tasvirlaydi. Masalan, "break the ice" ijtimoiy aloqa o'rnatishni, "a storm is brewing" esa yaqinlashayotgan mojaro yoki qiyinchilikni

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, har ikkala tilda tabiat hodisalari bilan bog'liq frazeologizmlar xalqning hayotiy tajribasi va dunyoqarashini aks ettiradi. O'zbek tili frazeologizmlarida inson va tabiat o'rtasidagi chuqur uyg'unlik ko'zga tashlanadi, ingliz tilida esa bu hodisalar voqealarning ifodasi sifatida ishlatiladi. Bu farqlar ikki xalqning madaniyati va dunyoqarashidagi o'ziga xosliklarni ochib beradi.

Ingliz tilidagi frazeologizmlar esa tabiat hodisalarini asosan voqealar va jarayonlarni ifodalash uchun ishlatadi. Masalan, "to weather the storm" iborasi qiyinchiliklarni yengib o'tishni bildiradi. Ingliz tilida "storm" (bo'ron) odatda salbiy voqealarni tasvirlashda ishlatiladi, biroq bu frazeologizm optimistik nuqtai nazarni ham aks ettiradi.

Shuningdek, "the calm before the storm" iborasi hodisalar oldidan yuzaga kelgan vaqtinchalik osoyishtalikni anglatadi.

Frazeologik birliklarning qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, ikki xalq ham tabiat fenomenlarini o'zlarining madaniy xususiyatlari orqali aks ettiradi.

O'zbek tilida frazeologizmlar ko'pincha insonning ichki kechinmalari va xatti-harakatlari bilan bog'lanadi. Masalan, "shamoldek uchmoq" iborasi insonning tezkorligini ifoda etadi. Ingliz tilida esa frazeologizmlar ko'pincha tashqi muhitni kuzatish va uni baholashga asoslanadi. Masalan, "raining cats and dogs" iborasi kuchli yomg'ir yog'ishini tasvirlaydi.

Ushbu iborada hayvonlarning metaforik tasviri o'ziga xos ifodaviy xususiyatga ega.

Bundan tashqari, ikki tilda ishlatiladigan tabiat fenomenlari bilan bog'liq frazeologizmlarning semantik tarkibida ham o'ziga xos farqlar mavjud.

O'zbek tilida ko'pincha frazeologizmlar xalqning tabiat bilan uyg'un yashashidan dalolat beradi. Masalan, "yerga urilmoq" iborasi insonning kuchsiz holatga tushib qolishini bildiradi, bu yerda "yer" tabiiy muhitning asosiy elementi sifatida namoyon bo'ladi.

Ingliz tilida esa tabiat fenomenlari asosan voqealar va munosabatlarni obrazli ifodalash uchun ishlatiladi.

Misol uchun, "to have one's head in the clouds" iborasi insonning haqiqatdan yiroq, orzu-havasga berilgan holatini bildiradi.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek va ingliz tillaridagi tabiat fenomenlariga oid frazeologizmlar xalqning madaniyati va dunyoqarashidagi farqlarni chuqur aks ettiradi.

O'zbek tili frazeologizmlarida inson va tabiatning o'zaro uyg'unligi, ingliz tilida esa tashqi voqealarni baholash va ularga obrazli yondashish kuzatiladi.

Ushbu tadqiqot ikki tilning frazeologik boyliklarini o'rganishga imkon beradi va madaniyatlararo muloqotni chuqurlashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek va ingliz tillaridagi frazeologik birliklar nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatshunoslik uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Ushbu frazeologizmlar til orqali milliy mentalitet va madaniyatni o'rganish uchun qimmatli manba hisoblanadi.

Keyingi tadqiqotlar uchun bu mavzuni kengaytirib, boshqa tillar bilan ham solishtirish imkoniyatlari mavjud.

MANBALAR:

1. Бобоев, М. (2010). “Ўзбек тилининг фразеологик қомуси”. Тошкент: Фан.
2. Carter, R. (2004). “English Phrasal Expressions and Idioms”. Oxford University Press.
3. Шарипов, А. (2015). “Табиат ва тил: Фразеологиядаги тасвирлар”. Ўзбекистон Фанлар Академияси.
4. Crystal, D. (2003). “The Cambridge Encyclopedia of the English Language”. Cambridge University Press.